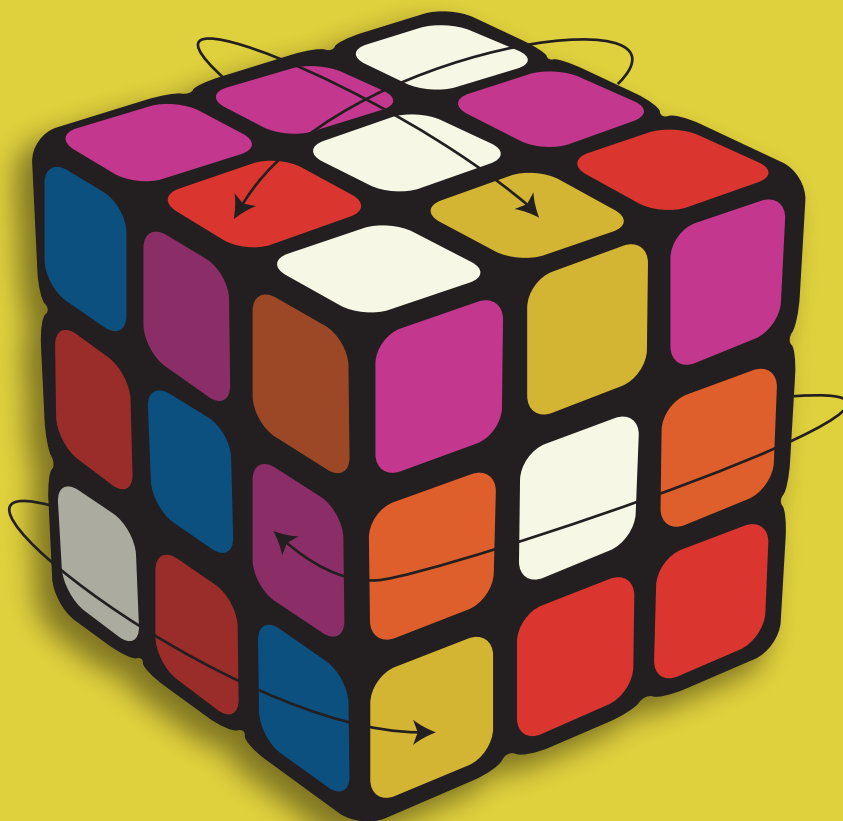

Sant och falskt om svensk tillväxt och arbetslöshet

Tino Sanandaji och Johnny Munkhammar

Sant och falskt om svensk tillväxt och arbetslöshet

Tino Sanandaji, civilekonom från Handelshögskolan i Stockholm och chefekonom på tanke-smedjan Captus. Han doktorerar för närvarande i nationalekonomi vid University of Chicago.

Johnny Munkhammar, programansvarig för "Fria marknader" på Timbro.

TIMBRO

Timbro, juni 2006

ISBN 10: 91-7566-618-9

ISBN 13: 978-91-7566-618-1

Timbro, Box 5234, 102 45 Stockholm

tel 08-587 898 00, fax 08-587 898 55

info@timbro.se, www.timbro.se

Förord

Hur ser verkligheten ut i den ekonomiska debatten? Hur går det för Sverige?

Dessa frågor diskuteras mycket. Hur det går för landet anses visa vilken politik som fungerar och vilken som inte gör det.

Således har, fullt naturligt, en sittande regering alltid ett intresse av att påstå att det går bra för att rättfärdiga sin politik och begära fortsatt förtroende. På motsvarande sätt har oppositionen ett intresse av att visa att det kunde gå bättre med en annan politik.

Båda sidor kan ha rätt samtidigt. Detta kan ske om de pekar på olika saker. Men om de pekar på samma saker och anger olika fakta lär någon ha fel.

Att rätt blir rätt är väldigt viktigt för att debatten om framtiden ska kunna pågå mot ett korrekt underlag. Så är det inte i dag. Denna rapport visar hur Sveriges regering på en rad punkter redovisar en bild av verkligheten som inte är rimlig.

- Regeringen påstår att Sverige har haft en mycket hög ekonomisk tillväxt på senare år och "ligger på en högre långsiktig tillväxtbana". Men 1990–2006 var tillväxten i genomsnitt bara 1,4 procent, lägre än EU-snittet. 1999–2006 var den bara 1,8 procent, samma som det svaga 1980-talets genomsnitt.
- Regeringen påstår att sysselsättningen utvecklas bland de bästa i Europa och att arbetslösheten tillhör de lägsta. Men 1980–2005, när befolkningen i arbetsför ålder ökade med över 500 000, skapades färre än 50 000 nya arbeten. Den verkliga arbetslösheten var år 2005 minst 17 procent. Under den nuvarande, oväntat starka, högkonjunkturen har sysselsättningen minskat med 0,2 procent, enligt SCB.
- Regeringen och dess oberoende Integrationsverk påstår att Sverige ligger i "världstopp" avseende sysselsättning för utrikes födda. I själva verket visar deras egen rapport att vi ligger på bottenplatserna 13, 14 respektive 16 av 19 i de viktigaste kategorierna.
- Regeringen använder olika skrivbordsprodukter för att visa hur bra det går för Sverige. Ett exempel är World Economic Forums index över konkurrenskraft, vilket de påstår ger belägg för att Sverige har goda möjligheter till tillväxt. Men det tycks inte finnas något som helst samband mellan ett lands placering i detta index och dess framtida tillväxt.

Detta är några huvudpunkter som visar hur fundamentalt fel regeringen beskriver Sveriges ekonomiska situation. Objektiv ekonomisk statistik från till exempel SCB, OECD och AMS talar ett tydligt språk.

Rätt ska vara rätt. Därför är den här rapporten så viktig. Men det är också på det viset att om problem ignoreras eller döljs kommer vi aldrig att lösa dem. Sverige förtjänar bättre än så.

Tino Sanandaji och Johnny Munkhammar

Innehåll

Inledning (4)

Nordiska tillväxtundret? (5)

Utveckling av sysselsättningen (12)

Hur många saknar ett jobb? (13)

Kort genomgång (14)

Uppskattningar (16)

Med hur mycket har den totala arbetslösheten ökat? (19)

Integration av utrikes födda – hur plats 13 av 19

presenteras som guldmedalj (24)

**Kartan eller verkligheten – om missbruk av index
över konkurrenskraft** (26)

Slutord (28)

Källor (29)

Inledning

Diskussionen om den svenska ekonomins utveckling de senaste decennierna har blivit central i den politiska debatten. Behovet av reformer inom exempelvis arbetsmarknads- och näringslivspolitik är naturligtvis till stor del en funktion av hur väl den nuvarande politiken fungerar. Svenska ekonomer och företrädare för näringslivet har pekat på fortsatt svag tillväxt sedan 1970-talet, liksom hög dold arbetslöshet. Den socialdemokratiska regeringen och dess allierade i LO och TCO har menat att den bilden är orättvis, rentav en illojal skildring av svensk ekonomi, som tvärtom är bland de bästa i världen på både tillväxt och sysselsättning. En rad artiklar har skrivits om ämnet, och båda sidor har fört fram fakta som de menar stödjer deras respektive beskrivning.

Första kapitlet i regeringens budgetproposition 2006 börjar t ex med orden:

Den svenska ekonomin utvecklas väl. Sverige har under de senaste tio åren haft en tillväxt som har varit högre än genomsnittet i EU och OECD. Samtidigt har levnadsstandarden, mätt som real bruttonationalinkomst per capita, ökat lika snabbt som i Förenta Staterna. Sedan 1994 har också sysselsättningen stigit med 290 000 personer.

Här kommer ett antal centrala fakta i denna debatt att belysas. Syftet är inte främst att presentera radikalt nya argument eller data, utan att lyfta fram relevant statistik och några viktiga exempel på hur statistik kan missbrukas och användas i vilseledande syfte. Slutsatsen är att den mer bekymrade beskrivningen av svensk ekonomi ligger närmare sanningen. Den effektiva sysselsättningsgraden, liksom antalet arbetade timmar per person, har fallit tämligen dramatiskt sedan 1980-talet. Tvärtemot vad som ofta har påståtts har svensk ekonomi inte upplevt något tillväxtunder det senaste decenniet. Ökningen i levnadsstandard har åtminstone hittills gått relativt långsamt, med andra ord har den långsiktiga nedgången i tillväxttakt fortsatt.

Nordiska tillväxtundret?

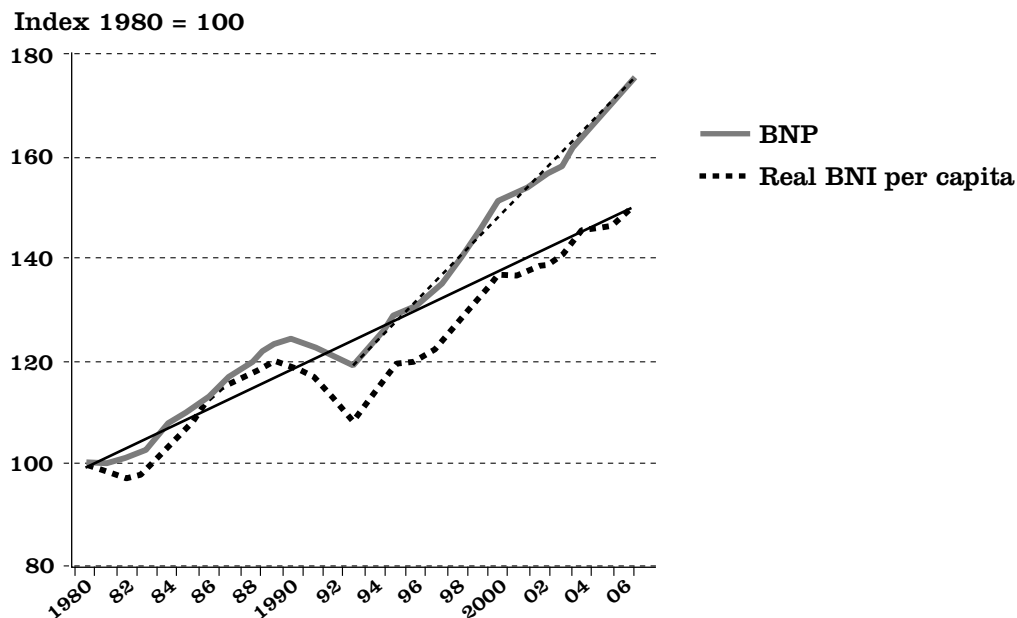
Tillväxten av levnadsstandarden är det kanske viktigaste ekonomiska måttet i ett land och har avsevärd påverkan på medborgarnas välfärd. Regeringen har hävdad uppfattningen att Sverige har haft hög ekonomisk tillväxt och menat att detta bekräftar att modellen med höga skatter och många regleringar inte leder till ekonomiska problem.

I själva verket har tillväxten i svenskarnas levnadsstandard varit fortsatt medioker, med undantag för enstaka år. Mellan 1990 och 2006 ökade den reala bruttonationalinkomsten per capita med **endast 1,4 procent per år i genomsnitt**. Siffran är närmast något *lägre* än det erkänt svaga 1980-talet, då tillväxten uppgick till i genomsnitt 1,8 procent per år. Perioden 1990–2006 kan motiveras minst lika väl som andra mätperioder, vilket sker i det följande.

Den tunna heldragna linjen representerar faktisk tillväxt i svensk levnadsstandard sedan 1980. Notera att tillväxten utjämnad över konjunkturcykler varit relativt konstant och sammantaget relativt låg. Den tunna streckade linjen, med början i botten av lågkonjunkturen och med ojusterat BNP som mått, representerar dock den bild som ofta har tillåtits dominera beskrivningen av Sveriges tillväxt i den offentliga debatten.

Diagram 1

BNP och BNI per capita

Källa: Konjunkturinstitutet (2005).

Hur förmedlas då intrycket av snabb svensk tillväxt under de senaste 15 eller 25 åren? Svaret är tvädelat: dels genom att man alltför ofta bortser från fallet i Sveriges reala växelkurs, dels genom att man konsekvent använder sig av missvisande basår.

1. Trots att det traditionella BNP-måttet ofta används är det för ett litet, öppet, land förknippat med vissa problem; i det här exemplet är det att man inte automatiskt justerar för **fallet i Sveriges relativpriser för export och import**. Det relativpris som Sveriges handel baseras på kallas för *terms of trade*. Medan BNP är det enklare och oftare använda måttet, speglar real BNI per capita bättre levnadsstandarden i ett öppet land, eftersom det senare tar hänsyn till bytesförhållandet med utlandet samt faktorinkomster.¹

Distinktionen mellan BNP och BNI är att den senare även inkluderar nettointkomster från t ex kapitalavkastning utomlands. Detta har dock endast i mindre utsträckning påverkat den svenska tillväxten under denna period (för länder som Luxemburg och Irland finns dock stora skillnader mellan BNP och BNI). En annan distinktion är skillnaden mellan BNP och *real* BNP. Real BNP justeras även för förändringar i relativpriset på handeln. För stora länder, där handel har mindre betydelse eller där exportpriser inte har förändrats lika mycket över tiden (t ex USA), är en justering för real BNP mindre viktig, vilket innebär att BNP-måttet ofta kan användas utan större problem. Men för Sverige har minskningen av den reala växelkursen, tillsammans med det stora handelsberoendet, gjort att effekten är påtaglig. Exporten motsvarar nästan hälften av svensk BNP, och det svenska bytesförhållandet (*terms of trade*) har fallit kraftigt i procent sedan 1990, motsvarande cirka **113 miljarder kronor per år i lägre levnadsstandard för Sverige**. Därför är en justering för bytesförhållandet väsentlig när tillväxten ska redovisas. Real BNI per capita justerar för båda dessa effekter och tar – som namnet antyder – även hänsyn till befolkningsökningen.²

I diagrammet nedan visas hur Sveriges *terms of trade* har utvecklats jämfört med EU-15 och det är uppenbart att vår utveckling har varit betydligt sämre.

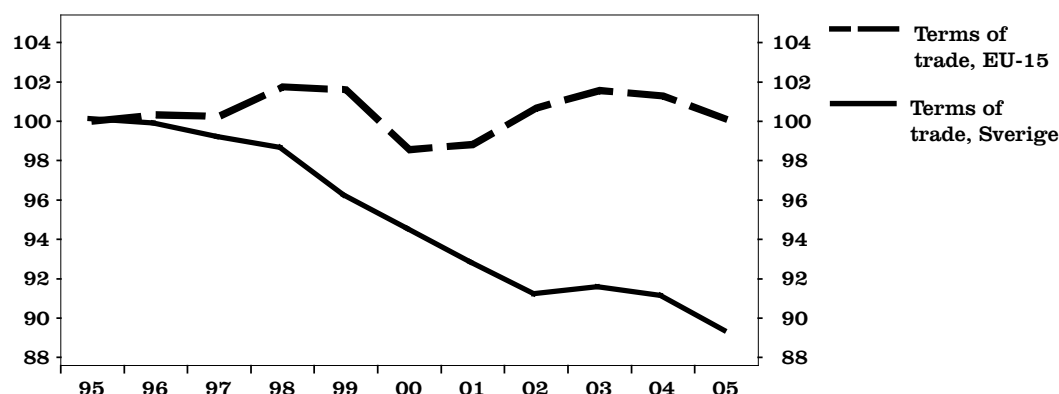
.....

¹ För att citera Konjunkturinstitutet: "Vid analys och jämförelser av levnadsstandard mellan länder och över tiden är det mer relevant att studera bruttonationalinkomsten (BNI) i förhållande till priset för den inhemska slutliga efterfrågan."

² Det bör påpekas att företrädare för regeringen ibland korrekt justerar för real BNI per capita i mer seriösa sammanhang, till exempel budgetpropositionen samt på ett ställe i Pär Nuders artikel på DN Debatt där han refererar till dessa beräkningar (nedan). Huvudsakligen uppmärksammas dock det högre BNP-måttet av regeringen samt i medierna, och det klargörs sällan eller aldrig att det senare avsevärt överskattar ökningen i svenskarnas faktiska köpkraft.

Diagram 2

Terms of trade. Exportpriser/importpriser, index 1995 = 100

Källa: SCB och Eurostat.

2. Det kvantitativt viktigaste sättet att presentera en överdriven bild av den svenska tillväxten har varit att använda ett **missvisande basår**. En ytterst positiv bild av svensk ekonomisk utveckling har presenterats de senaste åren. Ett exempel är Pär Nuder, DN Debatt 30 januari, i år:

Sverige ligger på en högre långsiktig tillväxtbana. Sverige har de senaste tio åren haft högre tillväxt än såväl EU-snittet som OECD-snittet.

Det kan inte ha undgått många att Sverige 1993–1995 befann sig i botten av den djupa lågkonjunkturen sedan 1930-talet.

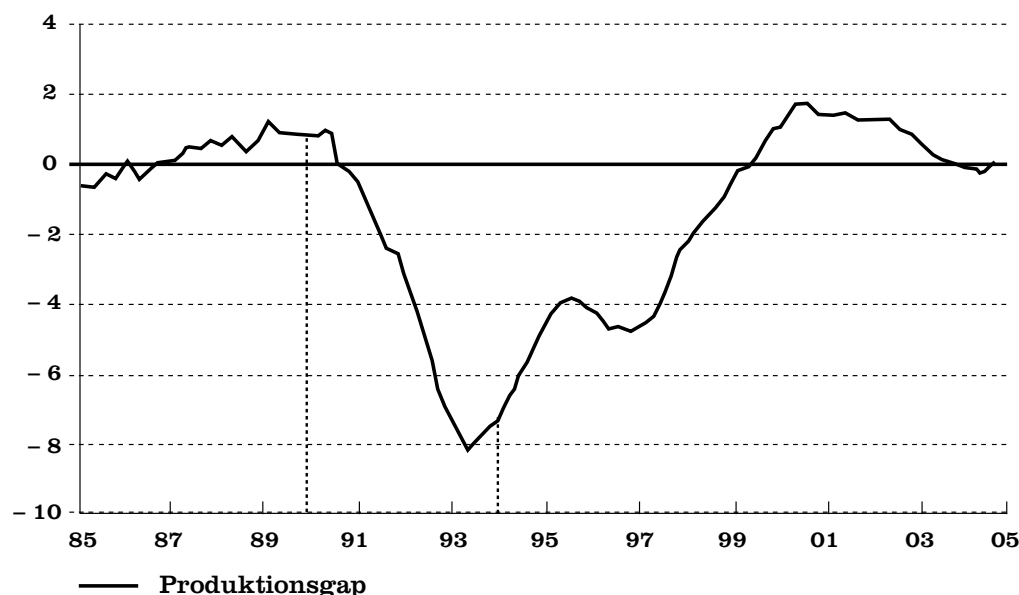
Betydande delar av arbetsmarknaden var utslagna och produktionsgapet – ett mått på lediga resurser i ekonomin – var gigantiskt.

Det är naturligt att ett lands ekonomi i en sådan situation har mycket att återhämta i form av temporärt låg efterfrågan och outnyttjad kapacitet, någonting som också skedde i Sverige. Detta är ett klassiskt mönster i nästan alla länder som utsätts för en djup finanskris. Grannlandet Finland hade en liknande utveckling, från recessionen i början av 1990-talet till den kraftfulla återhämtningen av ekonomin de följande åren. En liknande utveckling kunde skönjas i exempelvis de sydasiatiska länderna och Ryssland åren efter den djupa ekonomiska krisen i slutet på 1990-talet, och i Argentina efter landets ekonomiska kollaps. En sådan återhämtning bör naturligtvis inte förväxlas med stärkt långsiktig tillväxt, där landets totala produktionskapacitet ökar.

I en seriös diskussion av den svenska ekonomins långsiktiga tillväxtförmåga går det helt enkelt inte att försvara valet av 1994 som rättvisande basår.³ Tillväxtperioden 1994–1999 domineras utan tvekan av att ekonomin förde tillbaka i bruk sådant som tillfälligt blev utslaget under krisen och efterfrågekollapsen (därtill kommer uppskjutna investeringar under krisåren). Att ignorera krisen och förväxla den återhämtning som sedan skedde med genuin tillväxt i Sveriges produktionskapacitet ger en ytterst missvisande bild av utvecklingen. Vid jämförelser med andra länder eller vid en diskussion om en ”högre långsiktig tillväxtbana”, är kortsiktiga konjunkturella återhämtningar närmast meningslösa. Närhelst tillväxten för perioden 1994–2004 redovisas är resultaten snedvridna av den betydande konjunkturella återhämtning som skedde under första halvan av perioden. Dessa år är helt enkelt inte representativa för den långsiktiga utvecklingen av svensk ekonomi. Bilden nedan ger en grafisk antydning om lämpligheten av valet av detta basår.

Diagram 3

Produktionsgap, i procent av BNP

Källa: "Riksbanken och sysselsättningen", Villy Bergström, Annika Svensson och Martin Ådahl.

³ Ett argument som ibland förs fram för att använda 1994 som basår är att det var regeringsskifte då. Men regeringsskiftet påverkar på intet sätt det faktum att krisen var av makroekonomisk karaktär, en ovanligt djup lågkonjunktur. När man för en diskussion om det svenska systemets grundläggande tillväxtkapacitet eller jämför med andra länder kan man knappast räkna andra halvan av en konjunkturcykel som en del av långsiktig tillväxt, oavsett vem som satt i regeringen före respektive efter lågkonjunkturrens bottennivå. I det specifika fallet kan det helt enkelt inte råda någon tvekan om att regeringsskiftet 1994 är irrelevant för konjunkturbotten. Till det kommer följande ekonomisk-politiska faktorer: För det första tillträdde regeringen i Sverige först i oktober, vilket åtminstone betyder att de inte kan räkna från 1 januari det året. För det andra dröjer det förstås en tid efter tillträdet innan de hinner genomföra något program över huvud taget. För det tredje dröjer det ännu längre innan ekonomisk-politiska åtgärder får någon som helst effekt, vilket innebär att de närmaste följande åren oftast heller inte kan räknas in bland regeringens bedrifter. I regel är det paradoxalt nog så att viktiga reformer som ökar en ekonomins kapacitet tar flera år att få effekt, och verkar mycket längre än någon mandatperiod.

Vad är då ett lämpligt basår? Före krisen var ekonomin visserligen något överhettad, men 1990 avvek trots allt inte rent kvantitativt alltför mycket från trendtillväxten. Det bör noteras att resultaten i tillväxt är robusta för val av basår i det att man får nästan exakt samma tillväxtsiffra om man väljer 1990, 1985, 1987 eller något annat år under perioden. Detta till skillnad från de resultat regeringen citerar, som är helt beroende av val av basår.

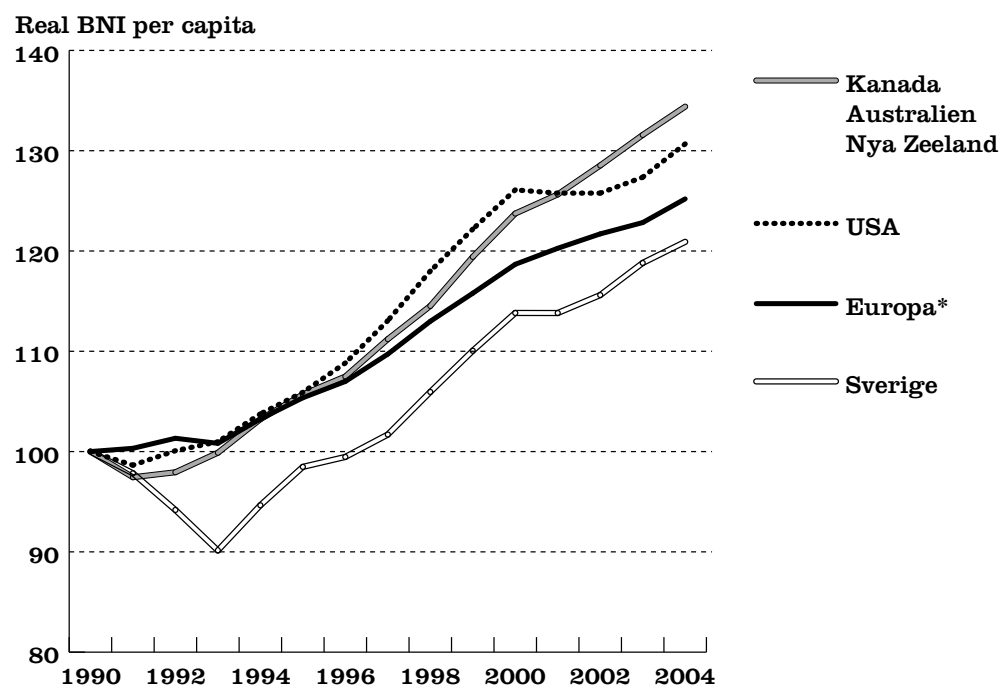
Genomsnittet för tillväxten 1980–2006 var **+1,5 procent** per år. Ännu ett sätt att illustrera argumenten ovan är att dekomponera tillväxten i olika perioder.

1980–1990	+1,8 %	Genomsnitt under åttiotalet
1990–1993	–3,4 %	Kris
1993–1999	+3,4 %	Återhämtning
1999–2006	+1,8 %	Back to business?

Även i internationellt perspektiv har Sveriges tillväxt fortsatt att vara något av en besvikelse. Vi har klarat oss lika dåligt som de stagnerade EU-ekonomierna, och långt sämre än USA och de anglosaxiska länderna.

Diagram 4

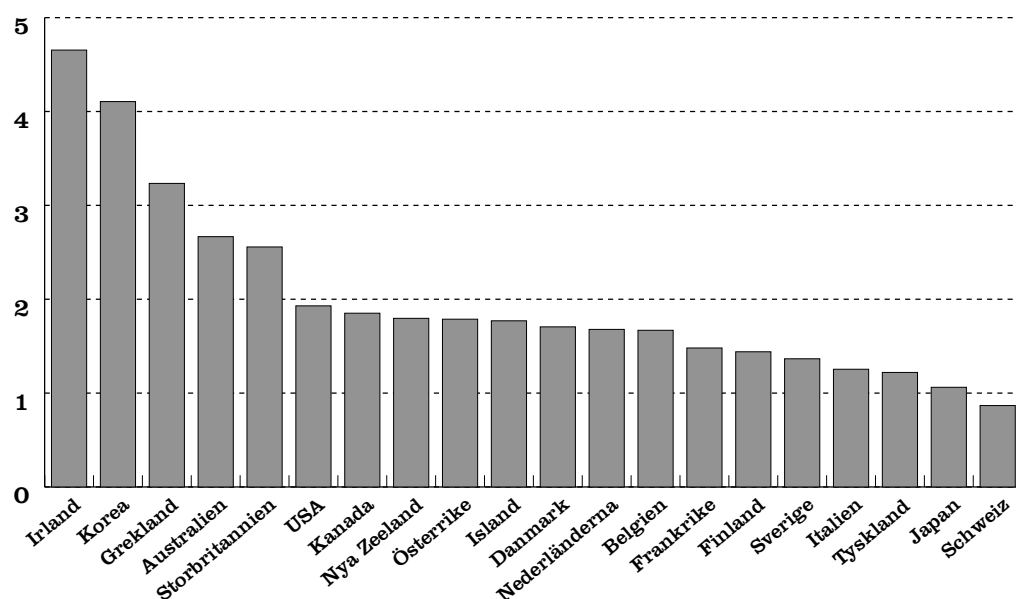
Tillväxt 1990–2004 i olika länder

* Europa utom Norge, Luxemburg, Spanien, Portugal, Grekland samt alla tidigare kommunistländer (av dataskäl eller på grund av bristande jämförbarhet). Tillväxten i dessa länder har generellt varit högre än i resterande länder på kontinenten.

Diagram 5

Genomsnitt tillväxt per capita 1990–2004

Tillväxt för Schweiz, Nya Zeeland samt Japan år 1990–2003, Grekland 1995–2004 samt för Tyskland 1991–2004.

Tillväxten har varit något lägre än Europagenomsnittet, så att Sverige hamnar på plats 16 av 20 bland OECD-länderna. Dock bör det noteras att flera europeiska länder bara har haft marginellt högre tillväxt än Sverige under perioden.

Nedan visar ett likartat diagram tillväxten 1980–2004.⁴ Samma trend är tydlig, tillväxten i USA har varit snabbare än i Sverige med undantag av några få år, just de år då Sverige återhämtade sig från krisen.

Jämför finansministerns citat på DN Debatt:

Sverige har de senaste tio åren haft högre tillväxt än såväl EU-snittet som OECD-snittet. Under samma tidsperiod har Sveriges reala BNI per capita ökat lika snabbt som USA:s. Sverige har fått fart på sysselsättningen igen.

Det enda sättet att framställa tillväxten i Sverige som lika hög som USA:s är att "råka" välja ett basår i konjunkturbotten, d v s "de senaste tio åren". Alla andra jämförelseperioder skulle ge motsatt resultat. Trots detta väljs det missvisande basåret, utan att finansministern anger bakomliggande omständigheter.

⁴ Dessa år används eftersom det finns tillgängliga OECD-siffror; även 2005 och 2006 har USA haft bättre ekonomisk utveckling än Sverige enligt nationella data.

Diagram 6

Real BNI per capita 1980–2004

Hitintills har tendensen till svag, eller i bästa fall medioker, tillväxt i svensk ekonomi inte brutits, tvärt emot vad regeringen och dess anhängare ofta påstår. Men detta utesluter inte att trenden kan vända.

Mellan 1999 och 2006 var tillväxten något bättre än de föregående två decennierna, men låg fortfarande på mediokra 1,8 procent per år. Enligt den senaste KI-prognosen förväntas tillväxten i real BNI per capita för 2006 bli imponerande även i Sverige, med 3,3 procent. Om det rör sig om ett enstaka högkonjunkturår, med sedvanlig finanspolitisk stimulans inför valet, eller en del av en ny, högre tillväxttakt återstår att se.⁵

⁵ Det finns ytterligare en faktor som kan leda till att man överskattar tillväxten i Sveriges produktionskapacitet. Under senare perioder har man i Sverige tenderat att exportera betydande delar av vårt sparande, delvis eftersom investeringsklimatet bedöms vara mer fördelaktigt utomlands. Dessa investeringar av svenska företag och privatpersoner genererar avkastning som beräknas i BNI per capita. Ungefär en procentenhet av tillväxten i ekonomin sedan 1990 beror på dessa transfereringar. Det är en öppen fråga om detta ska inkluderas i tillväxten, men vi lutar åt att man kan göra det, och har gjort det ovan. Det främsta skälet är att avkastning på besparingar i utlandet ökar befolkningens levnadsstandard, det som tillväxt främst ska mäta.

Utveckling av sysselsättningen

Utvecklingen mätt i antal sysselsatta 1994–2004 har av regeringens företrädare ofta lyfts fram som belägg för den svenska ekonomins välmåga. Här finns samma tendenser som ovan; en återhämtning från den djupa krisen lyfts fram som en positiv trend i ekonomin eller som resultatet av framgångsrik politik, trots att det rör sig om en naturlig konjunktursvängning. För sysselsättningen är utvecklingen i själva verket ännu dystrare än tillväxtsiffrorna, då återhämtningen här har varit långt ifrån fullständig.

Mellan 1980 och 2005 ökade den arbetsföra befolkningen med 560 000 personer, eller drygt 10 procent. Under samma period skapades netto 49 700 nya jobb.⁶ Endast 50 000 nya jobb under en generation, för över en halv miljon fler svenskar i arbetsför ålder!

Sysselsättningsgraden föll dramatiskt under krisåren, som inleddes redan 1990, för att delvis återhämta sig till 2005. Men återhämtningen i jobb har varit långt ifrån fullständig; jämfört med genomsnittet under 1980-talet har Sverige endast fått tillbaka något mer än en tredjedel av sysselsättningen, vilket innebär att motsvarande runt **420 000** jobb, netto, har försvunnit från ekonomin utan att återvända. Andelen av den vuxna befolkningen som är sysselsatt har fallit från ett genomsnitt på 79 procent under 1980-talet till 71,7 procent 2005. Som diskuteras nedan underskattar dessa siffror nedgången i arbetsutbudet under nittiotalet, när hänsyn även tas till den arbetsmarknadsrelaterade jobbfrånvaron.

.....
⁶ Personerna i arbetsmarknadspolitiska åtgärder räknas generellt som "sysselsatta" i svensk statistik, och har här räknats bort från siffrorna. Detta är en imperfekt metod, då ett litet antal av personerna i arbetsmarknadspolitiska åtgärder räknas som studerande och inte sysselsatta. Underskattningen är dock inte kvantitativt viktig, i storleksordningen mindre än en promille.

Hur många saknar ett jobb?

I takt med ökade problem på arbetsmarknaden har det förts delvis hetsiga diskussioner om hur hög arbetslösheten i Sverige faktiskt är. Klart är att den öppna arbetslösheten på (i mitten av 2006) 5,5 procent grovt underskattar antalet personer som vill arbeta men inte har något arbete.

Det finns dock de som förnekar detta. Statsministern har förklarat att arbetslösheten inte längre är något viktigt problem. Finansminister Pär Nuder har i riksdagen hånat beräkningar som visar på stort dolt utanförskap från arbetsmarknaden. I ett ”klargörande” från LO⁷ fick vi dock höra att den **totala** arbetslösheten i Sverige 2004 var 6,2 procent, och att ”det finns inga skäl att överdriva siffrorna”. Detta kom LO fram till genom att subtilt omdefiniera begreppet arbetslöshet. LO-ekonomerna delade antalet utan jobb med den arbetsföra *befolkningen*, trots att arbetslöshet definieras som antal arbetssökande delat med *arbetskraften*. Detta och andra mindre noggranna användningar av statistik gör det angeläget att presentera en detaljerad bild av siffrorna och definitionerna, så att läsaren kan dra sina egna slutsatser.

Diskussionen handlar i grunden om vad som avses med begreppet ”arbetslös”. I folkmun används ordet arbetslös för personer som saknar, men skulle vilja ha, ett arbete. Det är dock **inte** så arbetslöshet beräknas i statistiken, som har en mycket snävare definition. I Sverige är i dag stora delar av dem som saknar jobb bokförda i andra kategorier än öppen arbetslöshet, till exempel de som, i avsaknad av jobb, har skrivits in på ett arbetsmarknadsprogram, samt de som har blivit utförsäkrade från A-kassan och i stället använder andra bidragsformer. Eller friska vuxna, som skulle kunna arbeta, men som helt har gett upp sökandet efter jobb och förtidspensionerats. Antalet svenskar i de senare grupperna är flera gånger större än i gruppen ”öppet arbetslösa”.

Fortfarande missbrukas dock den snäva definitionen och används som ett relevant mått för problemen på arbetsmarknaden (till exempel gällande regeringens löfte att sänka arbetslösheten till 4 procent). Genom att förlita sig på ett snävt och långsökt mått är det relativt lätt att på konstlad väg få ner den öppna arbetslösheten, t ex genom att inför ett val flytta människor mellan program utan att man i ekonomin skapar ett enda nytt arbete.

Det är svårt att inte misstänka att arbetsmarknadspolitiken åtminstone delvis medvetet har förts med detta i åtanke. Det statistiska måttet ”öppen arbetslöshet” som indikator på svårigheten att finna jobb, är inte relevant för analyser av tillståndet på svensk arbetsmarknad eller vid internationella jämförelser (det kan dock fortfarande

.....
⁷ Landsorganisationen, 2005.

vara relevant som ett delmått av trycket på arbetsmarknaden). Ändå förnekar finansministern och LO-ekonomerna denna problematik, oavsett hur uppfinningsrika argument som måste användas. Principen tycks vara att, när det passar, förneka att arbetsmarknadsskäl ligger bakom explosionen av förtidspensioner och sjukskrivningar, eller att arbetsmarknadspolitiska åtgärder är en form av dold arbetslöshet. Andelen svenskar som är borta från arbetsmarknaden på grund av sjukdom och förtidspensioner exploderade i slutet av 1990-talet, utan några som helst förändringar av folkhälsan (som enligt andra mått har fortsatt att förbättras). Andel förtidspensionerade har nära fördubblats på 15 år.

Ett mer missvisande sätt är att, som i exemplet ovan, omdefiniera ett mått utan att tala om det för läsaren. På det sättet påstod LO-ekonomerna att mycket höga uppskattningar av total arbetslöshet endast kan nås om alla studenter och alla svenskar på semester också räknas som arbetslösa. Detta är fel, liksom finansministerns påstående att "cancersjuka" och "värnpliktiga" måste räknas som arbetslösa för att erhålla höga siffror. Nedan visas hur man, givet rimliga antaganden och utan att inkludera tvivelaktiga grupper, kan estimerar siffran **17,0 procents** arbetslöshet för år 2005. Det bör poängteras att denna siffra är en grov uppskattning, och att måttet är känsligt framför allt för antaganden om hur mycket antalet förtidspensionerade och antalet sjukskrivna personer skulle kunna reduceras vid en bättre fungerande arbetsmarknad. Dock är siffran, om något, en underskattning av arbetslösheten, inte tvärtom.

Kort genomgång

Vi delar generellt in den arbetsföra befolkningen, d v s alla utom pensionärer och barn, i tre breda grupper. Den största gruppen *arbetar*. En annan är personer *utanför arbetsmarknaden*. Människorna i denna grupp har inget jobb, eftersom de inte vill ha något jobb (t ex studerande och Sveriges fåtaliga hemarbetande). Ytterligare en grupp är de *arbetslösa* som saknar jobb men skulle vilja ha ett. Den vuxna befolkningen minus de som (frivilligt) står utanför arbetsmarknaden kallas för *arbetskraften*. När man drar bort de arbetslösa från arbetskraften återstår de *sysselsatta*, d v s de som jobbar och producerar. Logik, och för den delen tradition, säger att måttet arbetslöshet definieras som de som vill ha ett jobb men inte kan få det, delat med arbetskraften (d v s man tar bort de utanför arbetsmarknaden ur beräkningen av kvoten, vilket LO-ekonomerna inte har gjort). Av de sysselsatta är vid varje enskilt ögonblick en viss grupp frånvarande, t ex på semester, eller på grund av sjukdom. Dessa personer bör inte betraktas som arbetslösa. Däremot kommer personer som till exempel sjukskriver sig när de blir utförsäkrade ur A-kassan att i Sverige placeras i gruppen sysselsatta. Denna "översjukskrivning" bör i princip tas ur statistiken och räknas som en form av arbetslöshet. Orsaken till att individer är borta från arbetet är det viktiga, inte vilken bidragskategori de placeras i eller byråkratiska definitioner. Av Sveriges arbetsföra befolkning

på nästan 5,8 miljoner människor var 2005 i genomsnitt 60,5 procent i arbete, om vi inkluderar deltidsarbetande.⁸

Detta betyder givetvis inte att Sverige har en arbetslöshet på 40 procent. En del av befolkningen är alltid borta från arbetsmarknaden, frivilligt, och med legitima skäl. Siffran är dock knappast heller 5,5 procent. Korrekt siffra får man genom att uppskatta hur många som, givet möjligheten, skulle vilja ta ett jobb och andelen av *denna grupp* som inte jobbar.⁹

Arbetskraftundersökningen, SCB	Personer år 2004	
Befolkning 16–64 år	5 770 000	
Utanför arbetsmarknaden	1 237 000	
Arbetskraften	4 533 000	
Arbetslösa	270 000	6 procent av arbetskraften (officiell öppen arbetslöshet)
Sysselsatta	4 263 000	73,9 procent av befolkning 16–64 år, (officiell sysselsättningsgrad, där AMS-åtgärder ingår)
Frånvaro	696 000	
Personer i arbete	3 567 000	

Ett stort problem är att de olika definitioner inom arbetsmarknadsstatistik och avseende bidragskategorier som finns i det moderna Sverige har gjort denna enkla uppdelning ganska svår. I stället för att kategorierna definieras av vad människor vill göra och faktiskt gör definieras de utifrån annat, t ex vilken bidragsform de utnyttjar, eller helt enkelt utifrån politiska hänsyn.

Låt oss titta på några exempel; många är välkända men kan ändå vara värda att försöka kvantifiera. Utöver den officiella arbetslöshet som erkänns av regeringen på 270 000 svenskar finns:

- Ungefär 123 000 personer som under 2005 befann sig i så kallade arbetsmarknadspolitiska åtgärder. I statistiken definieras delar av denna grupp som sysselsatta, medan andra räknas som utanför arbetsmarknaden. Inga räknas som arbetslösa.¹⁰

⁸ Den faktiska siffran är något lägre, då frånvaro som endast är några dagar ofta inte inkluderas i statistiken.

⁹ En intressant fråga är de arbetslösa som skulle kunna arbeta, men inte jobbar då bidragsformer är mer lukrativa än löneinkomst. På ett sätt är då arbetslösheten frivillig. Det principiellt korrekta tycks dock vara att dessa skulle ha föredragit att jobba givet att ersättningsnivåer och skatter inte snedvred incitamenten, och därför kan räknas till arbetslösa. Syftet med bidragstyperna är vägledande här, då Sverige inte har någon officiell politik att göra transfereringar mer lönsamma än arbete, utan att det är en önskad bieffekt.

¹⁰ Även program för funktionshindrade räknas som sysselsättning. Denna klassificering får betraktas som rimlig givet arbetsmarknadsdeltagande på basis av individens önskemål och förmåga. Inga justeringar görs här.

- Genom politiskt dekret definierar SCB numera arbetslösa studenter som aktivt söker jobb inte som arbetslösa, utan i stället som utanför arbetskraften. Sverige är i internationell jämförelse unikt härvidlag; 2005 omfattade gruppen 89 000 individer. Denna praxis har dragit på sig internationell kritik, och accepteras till exempel inte av OECD.
- Andra "latent arbetssökande", individer som uppger att de vill ha och aktivt söker ett arbete, men som av olika skäl inte inkluderas som arbetslösa. Gruppen omfattande 58 000 personer förra året.
- Människor som skulle vilja ha ett jobb, men inte kan hitta något och som i stället väljer att förtidspensionera sig definieras som utanför arbetskraften. Dessa utgör en oklar men betydande andel av de 461 000 förtidspensionerade.
- En liknande grupp som i stället lever på sjukförsäkring definieras som sysselsatta. I genomsnitt fanns varje given dag cirka 195 000 personer sjukskrivna under 2005, varav en betydande del långtidssjukskrivna. Att sjukskrivningarna är ovanligt höga visas exempelvis av OECD:s statistik att sjukfrånvaron är ungefär dubbelt så hög i Sverige jämfört med genomsnittet för övriga OECD-länder.

Det finns fler oklara kategorier, som är svårare att exakt kvantifiera. Cirka 248 000 är undersysselsatta, det vill säga har ett deltids arbete men skulle vilja arbeta heltid. En betydande del av de cirka 100 000 svenskar som huvudsakligen lever på socialbidrag klassificeras inte som arbetslösa. Ungefär 93 000 som är hemma med barn definieras som sysselsatta, trots att en lika rimlig kategori kanske vore "utanför arbetsmarknaden" (denna grupp bör dock naturligtvis inte räknas som arbetslös, då frånvaron är frivillig).

För att ge en antydning om hur många som faktiskt går till jobbet finns en femte kategori, "personer i arbete", som drar bort för det mesta av frånvaro (främst semester, sjukskrivningar, barnledighet). Detta ger en mer rättvisande bild av situationen. Även denna kategori överskattar det antal som faktiskt har ett produktivt arbete. Till exempel inkluderas fortfarande tusentals svenskar som ingår i arbetsmarknadspolitiska åtgärder som "i arbete". Detsamma gäller personer som är borta från jobbet endast under delar av arbetsveckan. Siffran kan dock fortfarande vara intressant, och är tillsammans med mått på arbetade timmar det närmaste vi har till hur många som faktiskt jobbar.

Uppskattningar

Nedan ska korrigeras för en del av problemen ovan, dock inte alla. Det svåraste är naturligtvis att uppskatta hur stor andel av de drygt 11 procent av den vuxna befolkningen som på grund av sjukdom var borta från arbetsmarknaden och som potentiellt

skulle kunna återgå till arbetskraften. Detta är i internationella jämförelser och med historisk standard mycket höga siffror, vars snabba ökning omöjligen kan förklaras av hälsofaktorer ensamt. Antal förtidspensionärer ökade från cirka 330 000 år 1987 (inte en historiskt eller internationellt låg siffra) till 373 000 år 1991, 423 000 år 1997 och till astronomiska 556 000 år 2006.¹¹

En studie genomförd av försäkringskassan visade att cirka 60 procent av de sjukskrivna själva anger att de hälsomässigt helt eller delvis kan återgå till arbete (notera att delvis återgång är tillräcklig för att inkluderas i sysselsättning, då en betydande andel av jobben i Sverige är deltidsarbete). Det preliminära resultatet av pilotprojektet mellan AMS och försäkringskassan visar även att en betydande andel av de långtidssjukskrivna kan återgå till arbete med, eller i vissa fall utan, rehabilitering.

Utifrån detta beräknas den justerade siffran nedan. Gällande förtidspensioner är det svårare att uppskatta exakt hur mycket nivåerna går att sänka. I relation till andra länder råder det ingen tvekan om att svenskar exceptionellt ofta är borta på grund av sjukdom, samtidigt som landet i övrigt är ovanligt friskt. Samtidigt finns betydande regionala skillnader inom Sverige som knappast kan förklaras av hälsoskäl eller demografi, men som är korrelerade med arbetsmarknadssituationen. Trots detta ska endast en relativt modest justering göras, på grund av svårigheten att få exakt data. Vi antar helt enkelt att andel förtidspensionärer kan sänkas till 1991 års (redan internationellt höga) nivå, då arbetsmarknaden fortfarande var stark och sannolikheten för arbetsmarknadsrelaterad sjukskrivning lägre. Tvärt emot vad som har påståtts behöver inga cancersjuka, semesterande, föräldralediga eller frivilligt studerande svenskar inkluderas för att man ska få dessa höga arbetslöshetsmått. Även denna oroväckande höga skattning av arbetslösheten exkluderar många grupper som borde ingå, bl a tusentals socialbidragstagare, undersysselsatta, arbetslösa flyktingar, samt de delar av överfråvaron som vi inte har försökt uppskatta.

.....

¹¹ Arbetskraftundersökningens beräkning av de med så kallad aktivitets- och sjukersättning skiljer sig något från försäkringskassan, bland annat då man räknar i helårstal. I beräkningarna framöver kommer den senare lägre siffran att användas.

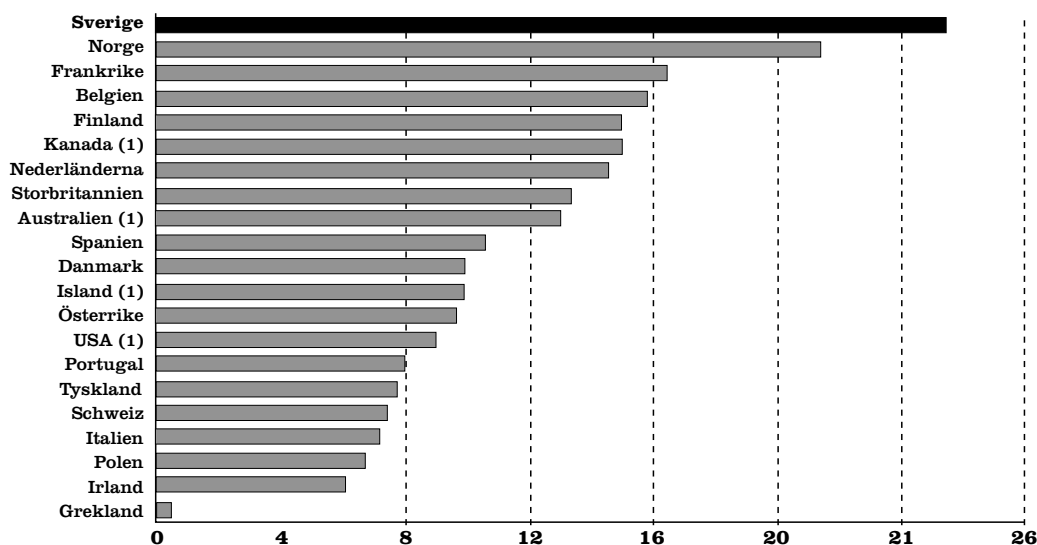
Arbetskraftundersökningen, SCB	Personer år 2005	
Befolkning 16–64 år	5 770 000	
Oomtvistligt arbetslösa	582 000	12,2 procent (öppet arbetslösa + arbetslösa studenter + arbetsmarknadspolitiska åtgärder + latent arbetslösa)
Uppskattad i sjukdom dold arbetslöshet	249 000	
Justerad arbetskraft	4 887 000	Justerad sysselsättningsgrad 70,3 procent
Totalt arbetslösa	831 000	
Uppskattad total arbetslöshet 2004		17,0 procent

Det är viktigt att skilja mellan begreppen här. 2,3 miljoner svenskar går inte till jobbet en given dag. Av dessa är ungefär 1,7 miljoner utanför arbetsmarknaden, huvudsakligen försörjda med offentliga medel. Alla utanför arbetsmarknaden behöver inte vara arbetslösa, inte minst då en mycket hög andel består av sjukskrivningar och förtidspensioner, där det är svårt att uppskatta hur stor andel som är sjuka bortom rehabilitering. Utanförskapssiffran är fortfarande viktig som en mått på potentialen att öka sysselsättningen, samt bördan på offentliga sektorn. Av 1,7 miljoner utanför arbetsmarknaden är cirka 580 000 tveklöst att betrakta som arbetslösa. En relativt blygsam uppskattning av i sjukdom dold arbetslöshet ger sammanlagt 830 000 arbetslösa, som ska jämföras med ett justerat arbetskraftstal för att uppskatta den totala arbetslösheten. (Det är *inte* korrekt att jämföra denna siffra med den arbetsföra befolkningen, då arbetslöshet alltid definieras som andel av arbetskraften).

Det finns flera andra sätt att beräkna den dolda arbetslösheten, t ex genom att jämföra med andra länder respektive historiska svenska data över sjukskrivningar och förtidspensioner ännu längre tillbaka, från tiden före expansionen av bidragssystem. Detta tenderar snarare att ge *högre* arbetslöshetssiffror än detta. Även en halvering eller mer av sjukfrånvaron skulle inte ge oss speciellt låga sjuksiffror, varken i internationell jämförelse eller jämfört med data från exempelvis 1960-talet, då medellivslängden var lägre och det allmänna hälsotillståndet i Sverige avsevärt sämre.

Diagram 7

OECD. Förlorade arbetsdagar per år, per heltidsanställd eller motsvarande 2004.

(1) = Statistik från år 2002.

Med hur mycket har den totala arbetslösheten ökat?

Att ökningen av utanförskapet är arbetsmarknadsrelaterad illustreras av flera andra aspekter av en historisk jämförelse.

Ända fram till 1980-talet var en betydande del av de svenskar som var utanför arbetsmarknaden men ej arbetslösa hemarbetande, ofta hemmafruar. Detta är fortfarande relativt vanligt i andra västeuropeiska länder, vilket leder till lågt kvinnligt arbetsmarknadsdeltagande utan att för den skull vara orsakat av arbetslöshet. (Detta gör *LO-tidningens* och Pär Nuders jämförelser med till exempel Italien tämligen meningslösa.) Oavsett jämställdhetspolitiska avväganden utför hemarbetande kvinnor och män produktivt arbete, till exempel vård av barn och äldre.

I den svenska modellen ansågs det viktigt att dessa uppgifter skulle utföras utanför hemmet. Hundratusentals kvinnor lämnade hemmet för att arbeta på till exempel dagis. Kvinnors sysselsättningsgrad ökade medan antalet hemarbetande sjönk drastiskt, till en närmast obetydlig del av personerna utanför arbetsmarknaden (färre än 60 000).

Implikationen av detta är att Sveriges höga utanförskap och lägre sysselsättningsgrad inte kan förklaras av att arbete frivilligt utförs i hemmet. Trots att bakomliggande demografiska faktorer som dessa pekar på *högre* sysselsättningsgrad har den sjunkit. Detsamma gäller finansministerns exempel av värnpliktiga, som genom försvarsneddragningar mer än halverats jämfört med en generation tidigare. Minskningen av an-

talet värnpliktiga borde även ha lett till högre sysselsättningsgrad, inte lägre (detta är dock till skillnad från hemarbetande inte kvantitativt viktigt). I takt med att antalet värnpliktiga har minskat har antalet personer i utbildning i stället ökat, vilket är en förklaring till att sysselsättningen inte har ökat. Detta kan vara positivt på flera sätt, men tyvärr studerar en stor mängd personer som hellre skulle arbeta. Nästan 100 000 studerande söker arbete.

Som påpekat är människor som inte jobbar inte automatiskt arbetslösa. Stora grupper kan finnas i gruppen "ej i arbetskraften" utan att för den delen vilja ha, men inte få, ett arbete. Det är dock tydligt att denna kategori i dag mer än tidigare innehåller (döljer) grupper som faktiskt är arbetslösa. Som en illustrerande jämförelse är andelen i kategorin "ej i arbetskraften" som anger att de skulle vilja ta ett arbete om de erbjöds ett, nästan 3 gånger högre i dag än under 1980-talet.

Att andelen svenskar utanför arbetsmarknaden har ökat dramatiskt under 1990-talet kan det inte råda något tvivel om. Finansminister Pär Nuder har dock i riksdagen kritiserat försöken att inkludera andra i gruppen än öppet arbetslösa. Han påpekade till exempel i riksdagsdebatten om den så kallade vårbudgeten den 18 april 2006 följande:

Om det nu vore så att ert arbetslöshetsmått vore det internationellt gängse, då skulle Frankrike ha 35 % arbetslöshet, Italien drygt 30 % och USA 20 %. Även med den typen av mått mätt kommer Sverige väldigt väl ut.

Pär Nuders argumentation brister på minst två punkter.

Givetvis finns det svårigheter med internationella jämförelser, av alla sortens mått. En orsak är att olika länder mäter på skilda sätt, men minst lika viktigt är reala skillnader i ekonomin.

Grunden till att så många av de arbetslösa och bidragstagarna befinner sig utanför det öppna arbetslöshetsmättet är givetvis Sveriges omfattande offentliga transfereringar och program. Få andra länder har tillnärmelsevis så många olika program att gömma sina arbetslösa i. Det är absurt att tro att ökningen av arbetslöshet i andra länder skulle ske exakt proportionerligt som i Sverige. Att ge intrycket att t ex USA, med ytterst lite statliga förtidspensioner, arbetsmarknadsprogram och långtidssjukskrivningar, skulle ha 20 procents total arbetslöshet är därför inte seriöst, inte minst då en omfattande litteratur har visat att den totala arbetslösheten i USA endast är någon enstaka procent högre än den öppna.

Pär Nuder har säkert rätt i att andra europeiska länder med relativt omfattande offentliga bidragssystem också skulle uppvisa högre arbetslöshetssiffror om ett brett mått användes (även om skillnaden mellan den officiella och faktiska arbetslösheten troligen är störst i Sverige.) Detta gäller inte minst länder i södra Europa, som har generösa regler för förtidspensioneringar, kombinerat med traditionellt lågt kvinnligt arbetsmarknadsdeltagande.

Men är detta ett argument för eller emot att välfärdstaternas bidrag och arbetsmarknadspolitik leder till stor utslagning? Att det sker i andra länder med liknande system, som Frankrike, ger snarare belägg för problemets omfattning. Jämförelsen borde i så fall göras med länder som lyckas skapa nya jobb, som Irland, Danmark, Nya Zeeland, Nederländerna, Island, USA, Australien, Estland eller Slovakien.

Finansministerns exempel tycks förlita sig på svårigheter att säkert jämföra länder, och därmed hävda att påståendet om hög dold arbetslöshet i Sverige är falskt eller inte kan testas. Men det finns ett land som enkelt och med stor noggrannhet kan jämföras med Sverige, ett land som tydligt visar hur stora problemen med arbetslöshet är, och hur stor potentialen för förbättring är.

Landet i fråga är givetvis Sverige för en generation sedan, med till stor del samma befolkning, samma könsmönster på arbetsmarknaden, samma hälsoproblem (eller bristen därav). Andelen av den svenska befolkningen i åldern 20–64 år som är frånvarande från arbetet – exklusive semesterlediga – har ökat från cirka 23 procent 1990 till cirka 29 procent i dag. Dessa siffror utgör givetvis inte endast arbetslöshet, eftersom en hel del har goda skäl till sin frånvaro, exempelvis föräldraledighet eller – för att använda finansministerns exempel – cancersjukdom och värnplikt. Men *ökningen* av utanförskapet kan svårligen förklaras av att fler personer ingår i dessa grupper. Även andelen cancersjuka vuxna tenderar att minska tack vare moderna behandlingsmetoder. I grunden kan den dramatiska ökningen av 5–6 procentenheter på några få år endast förklaras med en dåligt fungerande arbetsmarknad. Uppskattningarna ovan bygger på jämförelser med svenska förhållanden från endast några år tillbaka. Självklart fanns cancersjuka och andra genuint arbetsoförmögna även det starka arbetsmarknadsåret 1991, det är den explosionsartade *ökningen* av ohälsotalet i samband med förlorade arbetstillfällen som motiverar diskussionen om dold arbetslöshet.

En siffra som kan hjälpa oss förbi problemen med klassificering är antalet arbetade timmar per vuxen. Även om totalt antal arbetade timmar inte är ett perfekt mått på aggregerade arbetsutbud kan det fortfarande vara ett bra sätt att se förändringar.

Totalt arbetade timmar per svensk i åldern 20–64 år var länge relativt stabilt på runt 26,5 timmar per vecka. (Notera att siffran ibland är lägre då den, för att underlätta internationella jämförelser, mäts för gruppen 16–64 år. I praktiken är skillnaden liten mellan dessa mått.) Men under krisåren i början av 1990-talet föll siffran med över 10 procent, och har sedan dess inte återhämtats nämnvärt. Det bör återigen noteras att nedgången inleddes redan 1990 och att orsakerna således måste ligga längre tillbaka än oktober 1991. Sverige har historiskt sett haft ungefär samma antal arbetade timmar per vuxen som USA, medan vi nu ligger avsevärt lägre.¹²

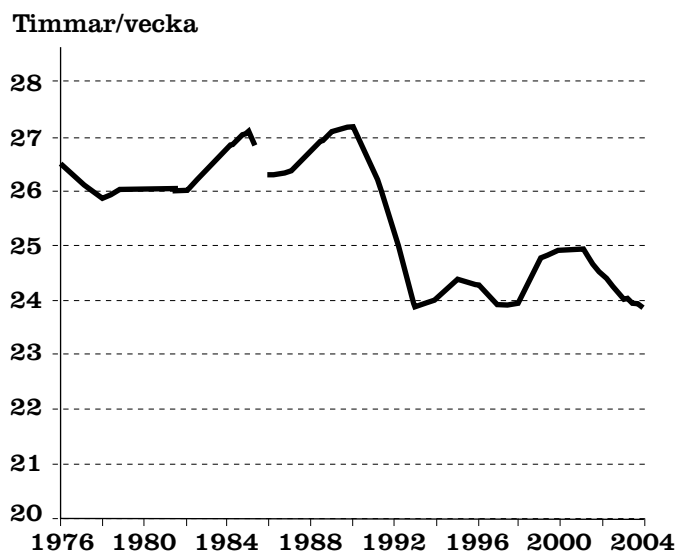
.....

¹² Fallet är än mer drastiskt om en jämförelse görs mellan siffror från 1970 och 2005, då arbetade timmar föll från 28 timmar per arbetsför svensk till 24,5. Dock är dessa två årtal svåra att jämföra, på grund av flera revisioner i hur SCB beräknar arbetade timmar. Att återskapa jämförbara tidsserier över detta är en angelägen uppgift, för att utvecklingen av den samlade arbetstiden i svensk ekonomi bättre kan studeras.

Orsaken är inte att de svenskar som har jobb arbetar färre timmar. Antalet arbetade timmar per person i arbete har varit konstant under perioden, och inte minskat. **Hela den dramatiska redueringen av arbetade timmar per person i svensk ekonomi har sin grund i ökad utslagning från arbetsmarknaden.** Det bör poängteras att arbetade timmar är ett konjunkturkänsligt mått, och att jämförelsen bör vara mellan år i samma fas av konjunkturcykeln.

Diagram 8

Arbetade timmar per vecka per vuxen svensk

En revision i SCB:s mätning orsakar avbrottet, vilket också leder till att serien framstår som något jämnare än den är.

Grafen ovan kan påminna om en annan relaterad vilseledande manöver. Genom att prata om produktivitet per arbetad timme i stället för per vuxen svensk översätts nedgången i sysselsättningen till ökad produktivitet. Anta att de 10 procent minst produktiva arbetstimmarerna (eller arbetarna) i ett land har en produktivitet på halva genomsnittet. Om dessa faller bort sjunker den samlade ekonomin med 5,3 procent, men produktivitet mätt per timme, eller per arbetare, ser ut att ha ökat med 5,3 procent.

Den som betraktar det svenska näringslivet ser att produktiviteten onekligen har ökat år efter år i många företag. Utöver utslagningen av låginkomsttagare från arbetsmarknaden och statistiken finns givetvis även en reell ökning av produktivitet, främst genom tillämpningen av ny teknik. Att företagen utvecklas i denna riktning är positivt och något som knappast politiker kan ta åt sig äran för. Det som händer i västvärlden är att produktiviteten ökar, vilket ställer krav på hög produktivitet hos medarbetarna i företagen. Arbetstillfällen med låg produktivitet försvinner successivt. Men nya arbeten som dessa personer kan ägna sig åt uppstår inte i Sverige. I stället blir de i stor utsträckning förtidspensionerade. På det viset förlorar samhället en del arbete som hade kunnat utföras. I genomsnitt ser förstås produktiviteten högre ut per person som finns

kvar i arbetskraften. Välståndet hade givetvis utvecklats bättre om både produktiviteten hade utvecklats som den gör och om nya arbeten för dem som förlorar sitt gamla arbete hade uppstått. Tyvärr är det inte så och därför blir en ensidig blick på produktiviteten lätt till en synvilla som leder till tron att utvecklingen är utmärkt.

Arbetslösheten har som bekant drabbat främst lågutbildade och personer som tidigare haft svagare kopplingar till arbetsmarknaden. Men detta kan utifrån en oförsiktig titt på statistiken se ut som en produktivitetshöjning per anställd eller per arbetad timme! Så har vi ofta fått höra hur Sveriges produktivitet har utvecklats väl – men då räknas den på det här viset och döljer egentligen ett allvarligt problem. När mindre produktiva arbetare tas bort från statistiken ser genomsnittet för de återstående ut att stiga även om den egentliga produktiviteten inte förändras. Därmed kan en välstånd reducerande utslagning av arbetskraften se ut som en produktivitetsökning.¹³

Finansministern förklarade i sitt tal den 18 april 2004 att:

Det hjälper inte att manipulera statistiken. Se er omkring. Det går bättre för Sverige nu. Antalet sjukskrivna minskar. Antalet förtidspensionerade, inflödet i det systemet, minskar. Arbetslösheten faller. Det hjälper inte hur mycket ni än manipulerar med statistiken. Det har vänt.

Det är sant att den öppna arbetslösheten i Sverige sjunker. I april 2006 var enligt AMS 16 000 färre arbetslösa än i april 2005. Samtidigt är det svårt att inte notera att antalet svenskar i arbetsmarknadspolitiska åtgärder har ökat med exakt lika många, 16 000 personer, så att den totala arbetslösheten inte har ändrats.

Sänkningen av arbetslösheten har hittills under högkonjunkturen handlat om att flytta arbetslösa från en grupp till en annan. Detta är bara ett exempel på att det i Sverige i dag ofta krävs en hel del detektivarbete för att kunna se igenom regeringens presentation av arbetslöshetssiffror.

År 2006 är toppen på en högkonjunktur, det bästa läge som prognoserna ger svensk ekonomi för många år framåt. Sysselsättningen har trots detta *minskat* mellan april

.....
¹³ Produktivitet är därmed ofta ett bra mått på välfärdutveckling, men inte alltid.

Ett för svenska produktivitetssiffror troligen ännu viktigare problem är mer komplicerat, och har att göra med beroendet av de exportinriktade IT- och kommunikationssektorerna (ITK). I ett litet land som säljer teknikprodukter på en konkurrensutsatt exportmarknad kan ökad produktivitet leda till lägre exportpriser. Detta om produktivitetsökningen är sektorspecifik, snarare än en allmän förbättring i arbetskraften (vilket troligen är fallet för ITK). Förbättringen i produktivitet gynnar då främst konsumenterna, som är överväldigande utländska, och inte svenska arbetare.

Dessa bakomliggande mekanismer liknar de för den berömda Baumols sjuka, där sektorspecifika produktivitetsökningar inte i lika stor utsträckning höjer arbetarnas levnadsstandard i dessa sektorer. Notera att det brutna sambandet mellan produktivitetsökningar och ökande reallt välstånd gäller även om produktiviteten i ITK-sektorn mäts perfekt, och inte är en del av diskussionen om mätfel i denna bransch. Dessa mekanismer kan vara en potentiell förklaring till att svenska exportpriser konsekvent har fallit över de senaste åren, även efter devalveringen, och utöver ökade oljepriser. Mer forskning krävs dock för att säkert klargöra sambanden.

2005 och april 2006. Sysselsättningsgraden har sjunkit med 0,2 procent, samtidigt som fler har satts i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, så som plusjobb. 16 000 fler är i AMS-åtgärder, och 19 000 fler förtidspensionerade.

Integration av utrikes födda – hur plats 13 av 19 presenteras som guldmedalj

I samband med Integrationsverkets rapport *Integration 2005* skrevs en DN Debatt-artikel av generaldirektören Andreas Carlgren. Artikelns är ett klassiskt exempel på trenden i debatten av försköning av statistik, samt att på ytterst svaga grunder påstå att Sverige internationellt ligger i "topp".

Rubriken på artikeln är "Sex av tio invandrare i arbete placerar Sverige i världstopp". I artikeln kan man läsa: "När utvecklingen på arbetsmarknaden jämförs är det tydligt att Sverige har förhållandevis hög sysselsättningsgrad för utrikes födda."

Men innehållet i rapporten (som i sig är välgjord och saklig) skiljer sig markant från hur den presenteras i debatten.

Sverige hamnar på plats 13 av 19 redovisade länder när det gäller utlandsföddas totala sysselsättningsgrad, med lägre siffror än till exempel Storbritannien, USA och Norge. När det gäller det kanske bästa måttet för integration, skillnaden i sysselsättningsgrad mellan invandrare och andra, hamnar Sverige ännu lägre: plats 16 av 19.

Dessa siffror tyder knappast på "världstopp", där andra länder "imponerade och avundsjuka" sneglar på Sverige, och förklarar att vi "ligger längst fram". Hur kommer generaldirektören fram till en bild som är raka motsatsen till den i Integrationsverkets rapport?

Delvis handlar det om att fokusera på hur mycket resurser Sverige satsar på integration och hur väl integrationen därmed i teorin borde fungera, medan det magra faktiska resultatet ignoreras.

Därtill fokuserar Carlgren på en enda siffra i den långa rapporten, deltagande för utlandsfödda kvinnor. Även här är siffran inte speciellt imponerande, Sverige har position 7 av 19, knappast vad som i regel avses med topposition. **I artikeln anges dock inte hur många länder som undersöks, inte heller de utlandsfödda männens låga siffror, bara att Sverige ligger före 12 andra länder gällande kvinnlig sysselsättning.**

Men det är värre än så. Den medelhöga positionen handlar definitivt inte om att Sverige har en fördelaktig arbetsmarknad för utlandsfödda kvinnor, utan om att vi (av kulturella och ekonomiska skäl) har högt kvinnligt arbetsmarknadsdeltagande i allmänhet. Skillnaden mellan invandrare och kvinnor är hela 14,3 procent, vilket ger

Sverige position 14 av 19 länder. Endast fyra andra länder har större gap mellan invandrarkvinnor och inrikes födda! Skillnaden mellan innehåll och hur rapporten har presenterats måste, i ljuset av allt detta, beskrivas som anslående.

Finns det inte andra skäl att vara optimistisk? Har inte integrationen förbättrats? Artikel i DN ger helt klart detta intryck, genom att presentera invandrarnas sysselsättningsgrad på 64 procent som hög. Men i själva rapporten framgår att ”ökningen” 2004–2005 huvudsakligen eller helt har att göra med ändrade beräkningsmetoder, inte en faktisk ökning. Samtidigt är även denna siffra lägre än vad de utrikes föddas arbetsmarknadsdeltagande var 2001 (dock har en viss förbättring skett jämfört med bottenåren under krisen).

Det är, återigen, ännu värre än det låter. Siffrorna över ”sysselsatta” tycks som vanligt inkludera långtidssjukskrivna, deltidsarbetslösa och de i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, och överdriver därmed andelen invandrare i faktiska jobb. Men det som är mest oroväckande i rapporten är det stora gapet mellan olika grupper utlandsfödda.

Sveriges redan medelmåttiga siffror hålls uppe av att en stor andel, cirka 40 procent, av de utrikes födda kommer från våra nordiska grannländer samt andra västländer såsom Tyskland och USA. Dessa invandrare har en förhållandevis hög sysselsättningsgrad, inte långt ifrån genomsnittet för Sverige.

De extremt låga siffrorna gäller invandrare från tredje världen, främst Asien och Afrika. Av väletablerade invandrare från Asien som har bott i Sverige 10–20 år är endast hälften definierade som sysselsatta (från vilket ska dras den sedvanliga luften i sysselsättningssiffrorna).

Alla dessa trista siffror och fakta finns i Integrationsverkets egen rapport. Men inför allmänheten presenteras de ändå i positiv ton som internationella toppresultat, som vi ska känna oss glada över.

Kartan eller verkligheten – om missbruk av index över konkurrenskraft

När det finns så få verkliga prestationer att peka på har det blivit vanligt att i stället lyfta fram Sveriges position i olika internationella index över konkurrenskraft.¹⁴ Det är dock en svag argumentationslinje. Det är till att börja med oklart vad begreppet ”konkurrenskraft” betyder, när det tillämpas på länder snarare än på företag.¹⁵ Detta har lett till att dessa index i praktiken är kombinationer av olika delmått. Siffror eller subjektiva uppskattningar som kanske borde förväntas påverka ett land positivt, arbiträrt valda och arbiträrt vägda. Positionen varierar därför kraftigt i olika index, Sverige kan under samma år (2005) hamna på hög tredjeplats i *The global competitiveness report* och medioker fjortondeplats i ”The world competitiveness scoreboard 2005”.

Eftersom det ofta presenteras på så sätt kan vi lämpligen definiera konkurrenskraft som *potentiell tillväxtförmåga*. Hur står sig då dessa index som mätinstrument av tillväxt?

Det mest frekvent citerade indexet redovisas i World Economic Forums *The Global competitiveness report*, ofta citerad av till och med den svenske statsministern. Det bästa måttet på hur pålitligt detta index är torde vara i vilken utsträckning dess rankning har återspeglat faktisk framtida tillväxt. Vi har jämfört position i rankningen 1996 med tillväxtåren 1996–2005.

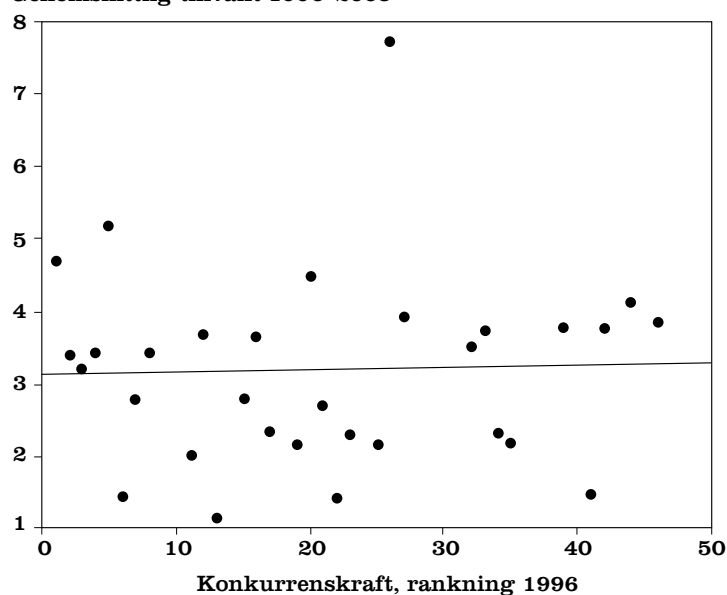
.....
¹⁴ Persson 2005.

¹⁵ Krugman 1994.

Diagram 9

Index över konkurrenskraft och framtida tillväxt

Genomsnittlig tillväxt 1996–2005

Som grafen ovan illustrerar är svaret att *The global competitiveness reports index* har värdet noll eller kanske till och med ett negativt värde när det gäller förmågan att förutspå prestation! I genomsnitt hade inte länder som var bättre rankade snabbare tillväxt (tvärtom tycks en *dålig* rankning resultera i bättre tillväxt, men effekten är inte statistiskt signifikant). Exempelvis har då topprankade Schweiz, Japan och Hongkong haft sämre utveckling än lågt rankade Irland, Sydkorea och Island. *The global competitiveness report* mäter sedan början av 2000-talet många fler länder. En regression med dessa 70 länder visar samma resultat, att placering år 2000 inte har någon statistiskt signifikant relation till tillväxten fem år framåt.

Förutom dessa internationella index finns andra hemmasnickrade rankningar över konkurrenskraft. Richard Floridas tre T har blivit populära i Sverige, dels för att han ofta berömmar det svenska välfärdssystemet, dels inte fokuserar på kontroversiella realekonomiska faktorer som skatter och arbetsmarknadspolitik. I stället betonar Florida positivt laddade värden som *talang*, *tolerans* och *kreativitet*. I en nyligen utgiven examensuppsats från Handelshögskolan i Stockholm görs dock en systematisk undersökning av Floridas tillväxtmodell. Resultatet är slående, men kanske inte helt oväntat. Floridas två mest omskrivna mått, *talang* och *tolerans*, har inte något empiriskt förklaringsvärde för ekonomisk utveckling (det enda mått som har statistisk koppling är föga originella *teknik*).

Index över konkurrenskraft har svag teoretisk grund och tycks inte heller ha något större förklaringsvärde för tillväxt. I praktiken består dessa index av godtyckligt valda och vägda komponenter, vars kvantitativa påverkan på tillväxt ofta är oklar. Medan delkomponenterna ibland kan vara intressanta som faktaunderlag, är teoretiska index i sig varken någon indikation på eller substitut för ekonomisk utveckling.

Slutord

Det finns ingen som vill annat än att det ska gå bra för Sverige, att tillväxten ska bli hög och de nya arbetena många, att invandrare ska integreras och att konkurrenskraften ska vara bäst i världen. Men dit kan vi aldrig nå om de problem som finns förnekas eller döljs på olika sätt – det blir en garanti för att de aldrig kommer att vare sig diskuteras eller lösas. Inget lands situation bör ”svartmålas” för sakens egen skull – de områden Sverige är bra på ska inte ignoreras. Men det finns stora problem i ekonomin och de måste lyftas fram. Ansvaret för de många som drabbas faller annars tungt på dem som vägrar se problemen i dag i syfte att slippa införa de förändringar som kunde lösa problemen i morgon.

Med ett ärligt och korrekt användande av statistik skulle debatten kunna föras mot ett konkret underlag och därmed handla om att *lösa* problem i stället för att *döjla* dem.

Källor

Bergström, Villy, Svensson, Annika & Ådahl, Martin (2005), "Riksbanken och sysselsättningen". *Penning- och valutapolitik* nr 1.

Bureau of Labor Statistics.

Eklund, Maria & Ossowicki, Mattias (2005), *Sjukskriven i onödan?* Stockholm: Försäkringskassan (Försäkringskassan analyserar nr 5).

Freeman, Richard B, Swedenborg, Birgitta & Topel, Robert, red (2006), *NBER-rapporten 2 : att reformera välfärdsstaten : amerikanskt perspektiv på den svenska modellen*. Stockholm: SNS.

The global competitiveness report 2005–2006. New York: Palgrave Macmillan, 2005.

Konjunkturinstitutet (2005), "Real BNI per capita bättre mått på levnadsstandard än BNP". Pressmeddelande aug.

Konjunkturläget (2006). Stockholm: Konjunkturinstitutet mars.

Krugman, Paul (1994), "Competitiveness : a dangerous obsession". *Foreign Affairs*, March/April.

Landsorganisationen (2005), "Arbetslösheten är inte 25 procent." Klargörande från LO-ekonomerna 29 april,
<www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/67C4B58D01585B1BC1256FF2002B7D09>.

Lindgren, Anne-Marie (2005), "Det tekniska försprånget minskar". *Europaportalen* 10 jan,
<www.europaportalen.se/action/php/mainlist.php?newsID=13663&page=501&more=1>.

Malm, Arvid (2005), "Do T's create growth? : evaluating Richard Florida's 'Three T's' ". Examensuppsats, Handelshögskolan i Stockholm.

Nuder, Pär & Lundby-Wedin, Wanja (2004). "Välfärden får aldrig offras". *Svenska Dagbladet*, Brännpunkt, 13 nov,
<www.regeringen.se/sb/d/4608/m/wai/nocache/true/a/33538/dictionary/true>.

Nuder, Pär, DN Debatt (2006), "Tillväxten i Sverige blir högre än jag trodde i höstas". DN Debatt 30 jan,
<www.regeringen.se/sb/d/4608/a/57080;jsessionid=awlgLYTHT4Fc>.

OECD (2005), "Best practice for reducing sickness and disability absences". Kap 3 i *Economic survey of Sweden 2005*. Paris.

OECD, tillväxtsiffror från OECD, förutom Hongkong och Singapore där data kommer från Världsbanken.

Persson, Göran (2005), "Sverige är bäst att leva i". *Expressen*, Brev till ledarsidan 22 juni, <<http://expressen.se/index.jsp?a=304482>>.

Rapport integration 2005. Norrköping: Integrationsverket, 2006, <www.integrationsverket.se/tpl/Publication____2985.aspx>.

Rautio, Kjell (2005), "Svartmålning hämmar tillväxt". *Svenska Dagbladet*, Brännpunkt, 3 okt, <www.svd.se/dynamiskt/brannpunkt/did_10677351.asp>.

SCB, statistik över arbetsmarknad, arbetade timmar samt tillväxtsiffror från Statistiska centralbyrån.

"The world competitiveness scorebord", i *IMD world competitiveness yearbook 2005*. Lausanne: IMD International.

World Bank, tillväxtsiffror för beräkning av hur väl index för konkurrenskraft förutspår tillväxt i 70 länder.